

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СТАНУ ДЕНДРОПАРКУ "ОЛЕКСАНДРІЯ" НАН УКРАЇНИ

Л. П. МОРДАТЕНКО

Дендрологічний парк "Олександрія" НАН України
Україна, 09100 Біла Церква, дендропарк "Олександрія" НАН України

Наведено короткі історичні матеріали, що стосуються створення парку. Проаналізовано дослідження, які проводилися у віковій діброві; намічено шляхи та методи оптимізації дубових насаджень. Висвітлено проблеми, пов'язані з техногенним забрудненням території парку.

Серед пам'яток садово-паркового мистецтва кінця XVIII — початку XIX ст. державний дендрологічний парк "Олександрія", що розташований у Білій Церкві, посідає визначне місце. Це один з небагатьох великих парків України, де пейзажні композиції, закладені засновниками парку понад 200 років тому, зберегли неповторну красу і вражають мальовничістю краєвидів.

Створення парку "Олександрія" пов'язано з історичним минулим Правобережної України. В 1737—1750 рр. на Білоцерківщині неодноразово спалахували повстання селян (гайдамаків) проти польської шляхти. Ці повстання перетворились у справжню війну українського народу проти польських гнобителів. Особливе місце в цій війні займає повстання під проводом козака Залізняка та уманського сотника Гонти, що увійшло в історію під назвою "Коліївщина". За участь у придушенні повстання гайдамаків коронний гетьман Франциск-Ксаверій Браницький в 1775 р. одержав у нагороду від польського короля у довічне спадкове володіння маєтності Білоцерківського староства. Площа його земель разом з лісовим угіддям становила 400 тис. десятин. Білоцерківське ста-

роство на той час було одним з найбільших і найбагатших у східній Польщі. До нього входило два містечки — Біла Церква і Ставище, а також 134 села і хутори, у яких проживало близько 40 тис. селян.

Восени 1781 р. Ф.-К. Браницький одружився з Олександрою Василівною Енгельгарт, племінницею князя Г.О. Потьомкіна, яка служила камер-фрейліною при дворі Катерини II. Після смерті цариці (1796) подружжя змушене було виїхати на постійне місце проживання до Білої Церкви, де раніше проводило лише весняні та літні місяці. Олександра Василівна отримала у подарунок від чоловіка маєтність на околиці міста, у віковій діброві, і почала налагоджувати тут парк, який назвала своїм ім'ям — "Олександрія".

Будівництво парку почалось у кінці XVIII ст. (1793 р.). У цей період у Західній Європі поширювався англійський тип паркобудування, тому і "Олександрія" упорядковувалась у такому ж стилі.

Закладений як припалацовий парк сім'ї графа Браницького, парк створювався на основі природної діброви в модному на той час романтичному стилі.

Творчий пошук видатних архітекторів-паркобудівників Ботані, Вітта, садівника Станга і титанічна робота тисяч кріпаків дозволили ство-

рити парк, який вже на початку XIX ст. справедливо вважався одним із кращих у Європі.

Автором генерального плану парку був відомий архітектор-паркобудівник Мюффо. Під його керівництвом впроваджувались групові і рядові насадження на найближчих до резиденції ділянках парку та створені перші декоративні споруди. У кожній з трьох балок були влаштовані каскади глибоких ставків з чистою джерельною водою, створені водоспади, фонтани, аронні містки. Куточки парку прикрасили архітектурні споруди: колонада "Луна", павільйон "Ротонда", "Китайський місток", "Руїни", "Колона суму", "Турецький будиночок" та ін. Через глибокий яр у вершині балки був перекинутий ефектний легкий висячий місток, який отримав назву "Чортів міст". Браницькі прикрашали парк бронзовими і мармуровими статуями, вазами, виготовленими відомими російськими і зарубіжними майстрами, влаштовували на його території мальовничі декоративні композиції з величезних каменів і штучних земельних підвищень. З Північної Америки і Західної Європи в парк завозились рідкісні екзотичні рослини.

"Неповторне сплетіння алей, галявин, водного дзеркала ставків, гармонійне поєднання аборигенної та інтродукованої рослинності, вдале розміщення малих архітектурних форм створило справжню перлину на лівому березі річки Рось" [5, с. 6].

У 1815 р. Олександра Василівна привезла з Берліна в Білу Церкву 15-річного Августа Енса, який протягом наступних 54 років працював у "Олександрії" садівником. Він вніс значні зміни у первісне облаштування паркової території. Під керівництвом Енса були сформовані ландшафтні композиції на Великій і Малій галявинах з включенням хвойних і листяних порід, які і на сьогоднішній день вражають красою. Оформлено велику ландшафтну ділянку, розміщену на північний захід від головної резиденції, проведені інші роботи. За багаторічну працю і у зв'язку з 50-річчям служби А.Енса господарі встановили в одному з куточків парку пам'ятну металеву колону, яка зараз знаходиться на острові Золотий Колос.

На створення парку "Олександрія" О.В. Браницька витратила 4 млн крб золотом. Коли її запитували, чому вона не збудує у парку палацу, гідного її імені і достатку, вона відповідала, що любить садити рослини, а не будувати. І дійсно, парк і сьогодні вражає величчю і красою краєвидів, багатством флори, завезеної з різних куточків світу.

За спогадами Олександра Бердяєва, який часто бував у парку до революції, "Олександрія" — один з кращих парків не тільки Росії, а й Європи.

Красою парку захоплювалися також Гаврило Державін, Олександр Пушкін, Тарас Шевченко, Адам Міцкевич. Парк відвідували імператор Росії Олександр I та члени імператорської сім'ї, декабристи, члени Південного товариства, визначні діячі Росії, Польщі, України. Закладений у подарунок молодій і прекрасній Олександрі Браницькій, яка доклала багато зусиль до його створення, і названий на її честь парк як сімейна вотчина сім'ї Браницьких проіснував до 1917 р.

Останньою володаркою з роду графів Браницьких стала дружина онука, Марія Євстафіївна. Під час лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 р. вона виїхала за кордон.

Роки революції, громадянської війни та післявоєнної розрухи були згубними для парку. Розграбовані і зруйновані палаци та територія парку, пошкоджені малі архітектурні форми, вирубано багато цінних дерев. Оголошення парку заповідником та передача його у відання сільськогосподарського технікуму, пізніше реорганізованого в сільськогосподарський інститут, припинило руйнацію парку, але за браком коштів не проводилось відновлення зруйнованого і ретельний догляд за рослинністю.

Серйозних пошкоджень парку було завдано у роки Великої Вітчизняної війни. І лише з 1946 р., коли його було передано у відання Академії наук УРСР, розпочинається поступове відродження парку. Архітектор Криворучко розробляє проект відродження малих архітектурних форм, таких як "Руїна", колонада "Луна", "Ротонда", "Китайський місток". Під його керівництвом здійснюються реставраційні роботи. Збираються по

парку залишки колись розкішної колекції скульптур і проводиться їх реставрація. Розшукується і відновлюється алейно-доріжна сітка, освоюються нові ландшафтні ділянки, відновлюються скульптури.

За останні 15 років парк поповнився новими ландшафтними композиціями та пам'ятними знаками, такими як Пам'ятний знак на Палієвій горі, "Лава декабристів", Пам'ятний знак на честь 200-річчя створення парку, скульптурами Меркурія, Гладіатора, Аполона Бельведерського, "Китаєць та Китайка біля Китайського містка", Патерчата, "Той, що в скелі сидить" та ін. Всі вони органічно вписались в існуючі ландшафтні композиції, прикрасили і збагатили парк.

Сьогодні "Олександрія" не тільки пам'ятка садово-паркового мистецтва, а Державний дендрологічний парк, як оголошено постановою Ради Міністрів УРСР від 12 червня 1983 р. № 311, а Указом Президента України "Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" від 9 грудня 1998 р. №1341/98 змінено межі парку — площа збільшилась і становить тепер 297,0 га.

Дендропарк загальнодержавного значення створено з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев, чагарників, трав'янистих квіткових рослин для найефективнішого наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання.

Основним завданням парку є: збереження, вивчення, відтворення і поповнення колекцій видів, особливо рідкісних та зникаючих рослин; проведення науково-дослідних робіт та екологічної освітньо-виховної роботи.

Для забезпечення необхідного режиму охорони і ефективного використання виділяються зони — експозиційна, наукова, заповідна і адміністративно-господарська.

Науково-дослідна робота на території парку здійснюється науковими підрозділами (відділи паркознавства, репродуктивної біології, квітникарства, збагачення дендрофлори; лабораторії насінництва і первинного випробування, природної флори, екології ландшафтів та захисту рослин) з метою вивчення природних процесів та забезпечення постій-

ного спостереження за їх змінами, екологічного прогнозування, розробки наукових основ охорони, відтворення і використання рослинних ресурсів. Головним завданням є здійснення фундаментальних і прикладних досліджень з метою одержання нових наукових знань, збереження, відновлення та подальшого розвитку дендропарку. З цією метою дендропарк розробляє основні напрямки досліджень, враховуючи рішення Президії НАН України, а, також рекомендації наукових Рад з проблем; складає, узгоджує і виконує плани науково-дослідних робіт, вирішує питання їх матеріально-технічного і фінансового забезпечення; вивчає, аналізує та узагальнює досягнення світової дендрологічної науки і садово-паркового мистецтва, визначає можливості їх використання в умовах дендропарку та інших парків України; бере участь у конкурсах наукових робіт, проводить конференції, наради, симпозиуми, виставки, в тому числі міжнародні; здійснює інформаційну та видавничу діяльність; сприяє підготовці наукових кадрів через навчання в аспірантурі, докторантурі, стажуванні у провідних наукових установах.

Основними напрямками наукових досліджень є: вивчення теоретичних і практичних питань інтродукції та акліматизації рослин; розробка наукових основ охорони рослинного світу; вивчення способів вирощування, розмноження, селекції і впровадження декоративних, лікарських, харчових, паркових та інших цінних рослин; розробка методів захисту інтродуктивних рослин від шкідників і хвороб; вивчення генетичних та фізіолого-біохімічних аспектів стійкості до хімічного забруднення навколишнього природного середовища; створення бази даних для ЕОМ про колекційні фонди рослин, рідкісні рослини регіону, комп'ютеризація інших досліджень.

Аналізуючи науково-дослідну роботу, яку проводять співробітники парку, необхідно відмітити наступне.

Більшість старовинних парків України були створені на основі природних насаджень. Шляхом продуманих ландшафтних рубок та посадок нових високодекоративних видів останні перетворились згодом у паркові.

Дуб звичайний є однією з найпоширеніших в Україні деревних порід. Угрупування таких дерев — діброви, найбільш високопродуктивні і багаті у флористичному відношенні лісові ценози, одна з основних рослинних формацій лісів України. Діброви займають в наш час більше четвертої частини всієї покритої лісом території країни. За даними останнього лісовпорядкування насаджень Білоцерківського держлісгоспу культури з переважанням дуба звичайного займають 63,9 % покритої лісом площі. Зрозуміло, що цю деревну породу нерідко використовують як головну і для створення паркових композицій. Нам відомі такі парки, як Шарівка, Качанівка, Сокиринський, Корсунський та інші, що були створені на основі дібров.

В основу будівництва дендрологічного парку "Олександрія" також були покладені дубові насадження. Крім дуба в парку зростають його супутники, головним чином клен гостролистий і липа серцелиста. Самосів цих дерев, а також ясена звичайного значно скоротили площу діброви дендропарку в останні роки.

В процесі інтродукційної роботи парк поповнено численними екзотами з різних частин світу. У формуванні його ландшафтів в даний час беруть участь близько 1600 видів і форм деревних, чагарникових і трав'янистих рослин.

Діброва дендропарку "Олександрія" є унікальною пам'яткою природи і садово-паркового мистецтва і має велику флористичну та художньо-естетичну цінність. Займаючи центральну частину парку, вона є тим каркасом, на якому базується велика частина ландшафтів.

Розташований на околиці промислового міста поблизу р. Рось на території, прорізаний глибокими балками, досить великий дубовий масив вікових дерев (більше як 40 га) виконує водоохоронні, водорегулюючі, ґрунтозахисні, рекреаційні функції, а також несе велике ландшафтне навантаження.

Тому стає зрозумілим, чому в дендропарку "Олександрія" протягом багатьох років проводяться наукові дослідження по збереженню, відновленню, а в окремих випадках і

реконструкції діброви парку. Актуальність і необхідність проведення таких досліджень була обумовлена катастрофічною деградацією діброви парку [6].

За останні 20 років в "Олександрії":

1) вивчено склад трав'янистого покриву, визначено стан вікової діброви, типи ґрунтів, їх фізичні, водні та агрохімічні властивості, проведено аделопатичні дослідження, у польових дослідах вивчено питання руйнування дернини, застосування додаткового поливу, внесення добрив, посів і приорювання сидератів для покращання стану вікових дерев, проведено облік видового складу шкідливої ентомофауни та патогенної мікрофлори, наявної в насадженнях, визначено її вплив на ріст, облиствіння, синтез пігментів та транспірацію листя;

2) досліджена ефективність дії бактеріальних препаратів та фунгіцидів у боротьбі зі шкідниками-листоїдами і борошнистою росою дуба, дана фітоценотична і лісотаксаційна характеристика насаджень, виділені типи лісу, вивчено питання плодоношення, природного і штучного відновлення дубових насаджень.

З викладеного зрозуміло, що дослідження, проведені в "Олександрії", носили комплексний і цілеспрямований характер. Над вирішенням зазначених питань працювали такі науковці, як М.М. Грисюк, Б.Є. Балковський, П.П. Чавченко, Г.Г. Бранецький, В.Б. Павловський, В.М. Гайдамак, П.І. Макаренко, Т.Є. Булгакова, С.І. Галкін та ін. [1, 2].

Незважаючи на велику кількість проведених досліджень, повністю вирішити проблему оптимізації діброви не вдалося. На нашу думку, відмирання дерев головним чином пов'язано з їх значним віком — 200—250 років. Безумовно, цей вік для дуба далеко не граничний і дерева теоретично можуть успішно рости ще протягом багатьох десятиріч. Але не можна не зважати на ту обставину, що з роками на насадження парку все збільшуються рекреаційні навантаження, погіршується стан повітря і ґрунтових вод. В таких умовах ослаблені дерева не можуть протистояти шкідникам і хворобам. У зв'язку з цим питання відновлення і реконструкції

діврови дендропарку в наш час набуло ще більшої актуальності і гостроти.

Вирішуючи цю проблему, ми свідомо розділяємо дубові насадження парку на два типи: діврову паркову (трав'яну), яка існує без підліску вже багато десятиріч, і діврову лісового типу зі значною присутністю в насадженнях супутників дуба. Ми вважали, що головне наше завдання на даному етапі полягає в якнайдовшому збереженні існуючої структури дубових насаджень. Тому в парковій діврові заплановано і практично проводяться заходи щодо ландшафтної і фітоценотичної оптимізації насаджень. До них належать видалення невластивих для діврови і невиправдано введених сюди видів бузку, вейгели ранньої, дейції, барбарису тощо; видалення самосіву дерев — клену, робінії, яблуні, груші, черешні, чагарників — жимолості татарської, глоду звичайного, ірги колосистої, малини та ін.; видалення сухих і надмірно низько опущених гілок старих дубів, окремих пригнічених, хворих дерев дуба і тих, що втратили декоративність; пломбування дупел, видалення зі стовбурів плодкових тіл трутовиків і т. д.

На окремих ділянках, де за останні роки випало декілька дубів (прогалинах), практикуються роботи по відновленню дубових насаджень. Для цього з плюсових дерев дендропарку (і не тільки дендропарку) з добре розвинутими кронами заготовляли жолуді, вирощували сіянці і дворічними висаджували на смуги підготовленої землі (дискування дернини, оранка і підготовка ґрунту лісовою фрезью). Є дослідні ділянки, закладені з супутниками дуба — кленом і липою, а також і такі, де як підгон використано дуб бореальний — породу швидкорослу, і головне, яка не пошкоджується борошністою россою. Закладка дослідних ділянок посівом жолудів дала гірші результати.

Дослідження показали, що реконструкція вікової діврови закладанням невеликих ділянок є одним із перспективних методів. Але тут є і проблеми. Головна з них — це та, що такі відновлювальні ділянки негативно впливають на загальне естетичне сприйняття вікової діврови як рідкісного паркового ландшафту. Тому ми поки що обережно

ставимося до створення великої кількості таких ділянок. Може, згодом, після повної деградації трав'янистої діврови, потрібно буде створювати їх масово.

Не менш важливою і складною проблемою в парку є реконструкція ділянок діврови лісового типу. В роки, яким передують помітний урожай жолудів, на більшості таких ділянок відмічено добре природне відновлення дуба. Але в подальшому в таких насадженнях сіянці в більшості гинуть від нестачі світла. У зв'язку з цим ми дійшли висновку, що відновлення ділянок діврови лісового типу тільки природним шляхом слід визнати недоцільним. Краще, на наш погляд, відновлювати їх штучним методом, переважно посадкою сіянців та саджанців на постійне місце. Адже внаслідок відмирання груп старих дерев дуба між кронами дерев, що залишаються, утворюються вікна. У них ми практикуємо висаджувати дво- та трирічні саджанці методом густої культури з обов'язковим подальшим доглядом: обкошуванням ділянок, прополкою та розпушуванням ґрунту, своєчасним проведенням рубок догляду (прочисткою освітлення, видаленням пригнічених і відмираючих екземплярів). Практика показала, що прогалини, на яких висаджуються дубки, повинні бути не менше 0,07—0,08 га. Там, де таких вікон немає, створюються насадження недівровного типу. Головні породи тут — липа і ясен з присутністю в молодому віці кленів гостролистого і польового, явора та граба звичайного. Насадження такі існують 20—40 років. Ймовірно, що за таких умов не слід орієнтуватися на створення суцільних культур дуба на даних територіях, адже це може призвести до нераціонального використання існуючих тут насаджень.

У діврові лісового типу проводяться заходи оптимізації для підтримання відповідних умов для лісового ценозу, сприяння природному відновленню найцінніших супутників дуба — липи, ясени, і навпаки, своєчасному видаленню малоцінних і агресивних видів — клена американського, акації білої та ін. Під полог насаджень вводяться типові для діврови чагарники: ліщина, глід та ін. [4].

Ще одна важлива проблема, над якою працюють наукові спеціалісти, пов'язана з техногенним забрудненням території дендропарку.

Територія дендропарку "Олександрія" (грунти, води) з кінця 1960-х років піддається масованому техногенному забрудненню. Пріоритетне місце серед забруднювачів на сьогодні належить сполукам хрому і нафтопродуктам, які надходять, відповідно, з відходами гальванічного цеху авіаремзаводу і з прилеглої території військового аеродрому, та поліхлорбіфенілам, джерело надходження яких точно не встановлено. За даними Білоцерківської СЕС, середньорічна концентрація нафтопродуктів у верхів'ї ставка "Потерчата" (західний каскад ставків дендропарку) у 1997 р. становила 4,7 мл/л, а Cr^{6+} — 8,94 мл/л, що перевищує ГДК у 16 і 80 разів відповідно. Окреме місце належить радіоактивному забрудненню місцевості. Є також непрямі дані про наявність на території парку високоактивних повітряних полутантів. Загальна площа забруднення згідно з матеріалами гідробіологічних обстежень, проведених Правобережною геологічною експедицією у 1990 р., дорівнювала 140 га.

Тривале хронічне забруднення території, очевидно, створило сильне навантаження на паркову екосистему. Спеціалісти дендропарку під час планових наукових досліджень 1993—1997 рр. і частково 1998 р. встановили, що у її функціонуванні намітились серйозні порушення.

Виявлені істотні зміни у щільності і динаміці чисельності окремих елементів зооценозу, зокрема комах-дендрофагів. Відомо, що останні є дуже чутливим компонентом екосистеми і досить точно характеризують її стан.

У дендропарку "Олександрія" згідно з архівними матеріалами і літературними даними у минулому неодноразово спостерігались спалахи масового розмноження шкідників-листоїдів дубу. Передостанній діючий осередок зеленої дубової листовійки був зафіксований тут у 1979—1983 рр. Між спалахами чисельності окремих видів філофагів завжди існувала досить довга перерва, що дозволяла діброві відновлюватись. У теперішній час характер спалахів суттєво змінився.

У 1991—1998 рр. спостерігались градації чисельності зимового п'ядуна, що супроводжувалось значними пошкодженнями дубу. Але разом з цим у насадженні зростала чисельність іншого виду — зеленої дубової листовійки. У 1998 р. дефоліація крон цим шкідником вже перевищувала 50 % і у наступному році слід очікувати збільшення ступеня пошкоженості дерев. Таким чином, спалах масового розмноження філофагів набув затяжного характеру. Це становить надзвичайну небезпеку віковичній діброві "Олександрії".

За останній час у паркових насадженнях збільшилась кількість масових видів комах-дендрофагів. Перехід звичайно фонових видів у нову якість відбувається з надзвичайною швидкістю. Насамперед це стосується дубової несправжньощитівки і корового ялицевого хермесу, стійке підвищення чисельності яких спостерігається протягом останніх 3—4 років. Фактично вся діброва зараз є великим осередком розмноження дубової несправжньощитівки. Заселені як віковичні, так і молоді дерева. Щільність колоній цього виду настільки значна (до кількох сотень личинок 2-го віку на 1 cm^2 кори пагонів), що спричинює всихання пагонів і цілих гілок у кроні. Скачкоподібно збільшилась за період 1995—1998 рр. чисельність популяції корового ялицевого хермесу. До цього часу він навіть не значився у списку комах, що зустрічаються у дендропарку "Олександрія". Намітилась тенденція до підйому чисельності ще одного небезпечного філофага — дубової широколінійної молі.

Дослідження показують, що спалахи масового розмноження двох зазначених вище "нових" видів шкідників, а також модринової чохлаючки, бузкової молі, павутиної бруслинової молі можна віднести до градієнтного типу. Це свідчить про стійкі порушення у їх місцепроживаннях, відсутність або слабкість механізмів природного регулювання їх чисельності.

Спостерігається помітна активізація діяльності фітопатогенних грибів, особливо мікроміцетів. Збільшились частота і інтенсивність епіфитотій. Раніше тільки епіфитотії борошнистої роси дубу завдавали шкоди пар-

ковим насадженням. Інші види фітопатогенів не мали великого значення у біоценозі парку. На сьогодні масові ураження грибовими хворобами охоплюють значну кількість місцевих і інтродукованих видів дерев та кущів. Мова йде про чорну плямистість клену, аскохітоз гіркого каштану звичайного, плямистість бобовника та ін.

Матеріали лісопатологічних обстежень і інвентаризації хвойних, що зростають у парку "Олександрія", показують, що у насадженнях спостерігається послаблення (зрідження хвої, сухокронність і суховершинність) сосни звичайної у віці від 80 років, швидке всихання (поодинокі і групами) віковичних екземплярів цього виду, послаблення сосни чорної, починаючи з дерев 40-річного віку, а також сосни Веймутової у віці 110 років. За останні 10—15 років повністю розпалась алея сосни Веймутова у районі Муру, спостерігається прискорене всихання рослин цього виду на Ялиновій алеї, знаходиться у стані розпаду Нагірна ялинова алея (протягом останніх років тут випали усі молоді ялини, висаджені з метою її реконструкції). Значний відпад ялини звичайної молодого віку спостерігався також на Ялиновій алеї. Тією чи іншою мірою втратили біологічну стійкість змішаний деревостан на прибережній галявині і деревостан Нагірної діброви. Багато дерев молодого і середнього віку вражені тут дереворуйнівними грибами і мають незадовільний стан.

Значно збільшився поточний випад дубу черешчатого. Тільки за період з 1990 по 1999 р. з насаджень вилучено 116 дерев. Спостерігається також погіршення стану інших порід (ясену звичайного у східній частині парку, вільхи чорної, верби білої та ін.). Таким чином, процеси послаблення, втрати стійкості тією чи іншою мірою охопили всі ділянки паркових насаджень. Яку саме роль у порушенні стійкості і деградації паркової екосистеми відіграє техногенне забруднення? Очевидно, що тематика цих досліджень має велике значення, адже техногенне забруднення є однією з основних причин багатьох негативних змін екосистеми. Не виключено, що ці зміни є наслідком саме три-

валого хронічного забруднення. Це припущення має істотну підставу.

Так, у районі імпактного забруднення (Західна балка), тобто там, де слід очікувати найбільш виражені порушення, дослідженнями виявлено сильний негативний вплив забруднювачів на водну і прибережну рослинність, а також на стан насадження. У зоні довготривалого забруднення нафтопродуктами кількість дерев із ступенем висихання крони до 75 % у 15 разів перевищує контрольні дані. Відмічається збільшення некрозних та інших уражень дерев зі збільшенням рівня забруднення. У районі нового парку у місці виходу нафтопродуктів та інших забруднювачів практично повністю висохла ділянка тополь. Детальне вивчення стану сосни звичайної у районі Східної галявини виявило численні і різнобічні порушення росту і розвитку молодих дерев. До них належать зміни феноритмів розвитку, ріст бруньок і пробудження сплячих бруньок, гіпертрофія хвої, різні її деформації, аномальні кількісні зміни смоляних ходів у хвої тощо. Відомо, що такі зміни відбуваються під впливом різних забруднювачів, а також малих хронічних доз радіації, і сосна в цьому плані є хорошим індикатором.

Тому основною метою, що стоїть перед науковцями парку, є вивчення особливостей функціонування паркової екосистеми з порушенням стійкості, розробка рекомендацій і методів її охорони та захисту від шкідливих факторів у зв'язку з техногенним забрудненням [3]. Для цього необхідно: встановити і вивчити чинники, що послаблюють паркові насадження, та роль в цьому техногенного забруднення; вивчити процеси їх міграції і акумуляції у ґрунтах, водах, тваринному і рослинному ценозах; виявити і уточнити розміри пошкодження насаджень та їх деградації; вивчити причинно-наслідкові зв'язки, що призводять до погіршення стану насаджень; виявити вплив забруднювачів на гідро- і педобіонтів (видовий склад, структуру ценозу, динаміку чисельності, стійкість до забруднення) і випробувати найбільш ефективні і екологічні методи біологічного, хімічного та фізичного очищення забруднених вод і ґрунтів.

1. Гайдамак В. М., Мордатенко Л. П., Головка Е. А. Діброва дендропарку "Олександрія": стан, проблеми оптимізації і відновлення. — Біла Церква: Ексельсіор, 1994. — 42 с.
2. Гайдамак В. М., Мордатенко Л. П., Кляшторная Г. В. Фитоценотическая структура городских парковых дубрав в подзоне луговых степей // Вопросы лесной биологии, экологии и охраны природы в степной зоне. — Куйбышев: Куйбышев. гос. ун-т, 1989. — С. 54—65.
3. Головка Е. А., Мордатенко Л. П., Галкін С. І. та ін. Оцінка стану деревної рослинності дендропарку "Олександрія" НАН України в зв'язку з забрудненням його території нафтопродуктами // Проблеми експериментальної ботаніки та екології рослин. — К.: Наук. думка, 1997. — Вип. 1. — С. 223—225.
4. Мордатенко Л. П., Галкін С. І. Досвід реконструкції діброви дендропарку "Олександрія" НАН України // Вісн. Білоцерк. держ. аграр. ун-ту. — 1998. — Вип. 7, ч. 2. — С. 59—62.
5. Мордатенко Л. П., Роговський С. В. "Олександрія": зберегти для нащадків // Миськ. госп-во України. — 1997. — № 3. — С. 45—46.
6. Научные основы сохранения и восстановления дубравы и других парковых ландшафтов дендрозаповедника "Александрия" АН УССР : (Заключ. отчет 1974—1978 гг.) // Дендрозаповедник "Александрия" АН УССР. — № ГР74002802; Инв. № 183-ОЛ. Белая Церковь, 1979. — 307 с.

Надійшла 19.10.99

ИСТОРИЯ СОЗДАНИЯ И ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ДЕНДРОПАРКА "АЛЕКСАНДРИЯ" НАН УКРАИНЫ

Л. П. Мордатенко

Дендрологический парк "Александрия"
НАН Украины, Белая Церковь

Представлены краткие исторические материалы, касающиеся создания парка. Проанализированы исследования, которые проводились в вековой дубраве; намечены пути и методы оптимизации дубовых насаждений, освещены проблемы, связанные с техногенным загрязнением территории парка.

THE FOUNDATION HISTORY AND THE MAIN CONDITION PROBLEMS OF DENDROPARK "OLEKSANDRIA" OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE

L. P. Mordatenko

State dendrological park "Oleksandria",
National Academy of Sciences of Ukraine, Bila Tserkva

In the enclosed article, you will find short historical data regarding the foundation of the park; research analyses of the aged oak-wood, developed ways and methods for optimization of oakery; discussed problems connected with the man caused pollution of park territory.